

Jerney

Ajász-kürtről

GONDOLATOK

A'

JÁSZ-KÜRTRŐL,

A'HOZ HASONLÓ TÖBB KÜRTÖK'

ÖSMÉRTETÉSÉVEL.

EGY LEVÉL-TÖREDÉKBEN.

JERNEY JÁNOSTÓL.

SZEGEDEN,
Grünn Orbán' betűivel.

M. DCCC. XXVII.

Imprimatur

Szegedini die 22-a Junii 1827.

Franciscus Xav. Gubiczer m.p.
Lycei, et Gymnasii Director Loc.
et Regius Librorum Censor.

Bécs. Decemb. 18. 1826.

Hazafiúi magos gondolkozásod szerént, melly nemes lelkednek kiólthatatlan tulajdona, gyakor ízben szívemre kötéd: hogy életemnek a' szépre és jóra szentelt óráit mindenek felett olly tárgyakra fordítanám, millyek Hazánkat és Nemzetünket közelebből érdeklik. — Leczkéidet minden nyomon szem előtt tartani valamint legédebb kötelességem, úgy gyenge erőmből tellyesíteni erántad buzgó tisztelettemmel együtt most sem múlasztom-el. — Itt, Bécsben, hol a' tudni vágyót, kívánva szemlélőt ezer meg ezer tárgyak lepik-meg, a' Magyar sem szűkölködhet érdeklő dolgok nélkül, ha csupán nemzetiekkel óhajtna is lelke foglalatoskodni. Sok rejtőzik Bécs' márvány falai közt, a' mi Hazánk' történeteire fény-súgárt bocsát, 's millyet ott-hon hasztalan keresnél. — Ez úttal némelly Csont-kürtöket kívánok véled megösmértetni, és ha méltóknak találod, figyelemre is vétetni; ollyakat, mellyeknek közelebbi vizsgálásával Magyar Országban Jász atyánkfiainál lévő úgy nevezett Jász-kürtre nem kis világosítás háromolhat. — Szükséges tehát, hogy eleve ez' utóbbiról tegyek említést.

*)

A' Jász Kerület' fővárosában Berényben, a' helybéli Elöljáróság' felvígyázása alatt őriztetik ez. Ösméretlen vala Hazánk előtt mind az ideig, míg Molnár Ferencz, egykoron Kis Kúnsági Kapitány 1788-dik eszt. Bécsben nyomtatott rövid értekezése, és két rézre metszett rajzolata által világ elejébe nem terjeszté. Mint nagy ritkaságról azonban említést tőn már Bonbardi Mihál. (*Topographia Magni Regni Hungariae. Viennae. 1718. 4-to. pag. 166.*) Molnárnak írása a'nyi kedvességet nyere az olvasóknál, hogy következő évben Deák nyelvre fordítva, 1803-ban pedig Pesten magyarul másod ízben, ezen cím alatt: *Jász Berény Városában lévő Leel-Kürtének, vagy Jász-kürtnek ösmérete. 8. 31 Lapok*; és legújabbán 1823-dikban kiadatna. — Bővebb ösmértetést, 's elhatározóbb itéletet törekedtek adni e' régiségről: Décsy Antal, (*A' Jász vagy is Ijász Kürtön lévő metszésekéről, és azoknak értelmekről. II. Rész. Kassán 1814. — 1816. 8.*) és Horváth Péter, (*Értekezés a' Kúnoknak és Jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról. Pest. 1823. 8. a' 148—156. lapokon*) — de munkáiból egyebet nem tanulhatok, hanem hogy a' Jász-kürt az ősz kor' egy jeles, és megbecsülhetetlen maradványa, mellyhez hasonlót nagy gondal keresve is alig találni. Kevés kritikát tapasztal ezekben a' gon-

dolkozva ítélő, még kevesebb kielégítést a' tudni vágyó 's jártas Historikus. Tábori vagy Vadász-kürt volt-e? — Hiteles-e azon lábra kapott vélemény: hogy Leel Kapitánynak volt tulajdona? — Továbbá: mely idő-tájon készült? — Mit jelentsenek végre a' metszett képek? — és milly' Nemzet' készítménye? — mind olyan kérdések, mellyek a' setét homály' határain túl nem vitettek általok. Talán nem leszen felesleges e' tárgyról szólomban Molnárnak, Déscynek, és Horváthnak állításait röviden érteni. Az első, minekutánna hosszasan leírná a' Jász-kürtöt, a' metszett képek eránt is kifejezi magát. Vastag kerületinél látszó nyolcz, gondolata szerint öt címereket Attila, Bendegucz, Uldin, Charaton, és Balember Hunnus Vezérek' nemzetséges hadi címereinek véli. A' négy rendben lévő Emblemákat Nemzetünk' eredetére, költözködésre és Pannonia' elfoglalására mutató jeleknek mondja. Régi hagyomány szerint a' Kürt drága kövekkel vala felékesítve, és Leel (Lél) Kapitánynak Tábori Kürt gyanánt szolgált, mellyel Kondrád Német Császárt, vagy olyan nevü Vezért agyon üté. Véleményeit mindazonáltal semmi historiai okokkal nem támogatja. — Décsy, a' szerecsétlen nyomozó, zavaros beszéde után oda viszi vélekedését, hogy a' Kürt sem Tábori sem vadászatra szolgáló, a'nál kevésbé Leelnek

öldöklő eszköze nem volt, hanem Grif-madár' körméből készült szentség-tartó Pogány Papi ereklye. Ítélete szerint a' rajta lévő képek Belphegor' pogány Isten' tisztelőit jelentenék, — és vagy Görög, vagy Aegyiptusi munka. Welehradba, régi Morávia' fővárosába jutott végtére a' Keresztyének közé; honnand, mint szent kenetet tartó templomi edényt a' Magyarok és Chazarok, (kiket Csörszöknék nevez! —) Arnulf Német Császár idétt elrablották, és a' Kúnok magoknál ez ideig megőrizték. Minémü képtelen okoskodásra vetemedett a' jó Décsy, midőn a' Jász-Kürtöt drága kőnek, névszerént Saphirnak mondja, melly az ő értelme szerint, négy fontos létére, ha kiköszörültetne, a'nyi nehézségü Gyémánt-kő, 's legalább 1000000 ezer forintokat érő drágaság válna belőle: érdeklí Recensense. (*Tudom. Gyűjtem. 1817. IV. Köt. 96. — 103. lap.*) — A' harmadiknak rövid értekezése semmi újat magában nem foglal. Molnár által terjesztett régi hagyományhoz ragaszkodván, azt tanítja, hogy nem lehetetlen, miként Leel Kapitányé volt légyen ezen Kürt. Többnyire Décsynek hibás állításaira némelly észrevételeket közölván, hitelt érdemlő előadása szerint a' Kürt' nehézsége 3 és $1\frac{1}{2}$ fontnyi. Leírja továbbá a' Magyar Nemzeti Muzeumban lévő Kürtöt is, mellyről alább teendek egy pár szót. —

Mind ezen sikeretlen vizsgálódások után méltókép' lehete kételkedni a' régiség' barátjának, hogy a' Jász-Kürtről, régóta, és igen óhajtott czáfolatlan világosításokat nyerendhetnénk. Én, ki e' részben mindenkor legforróbb kívánságtól égtem, a' nál kevésbé vagyok kétes e'nek még valahára elérhetése eránt, minthogy mellékes bűvárkodásim közben nem egészen silány serultatummal jutalmaztatám-meg. Bécsben találtató két Szarv, mellynek egyike a' Császári Nemzetségi Kincstárban, másik az Ambraszi Gyűjteményben őriztetik, nem különben több alatt felhozandó dolgok, ha a' Jász Berényi Kürttel összevasonlíttatván, e'nekutánna szorgalmasan fognak vizsgáltatni Tudósainktól, bizonyára előbbre haladunk ezen régi eszköz' ösméretében. — Távul sem akarok én ítéletet hozni a' dologról; sőt, véleményemet, ha közben közben kinyilatkoztatom, nem más, mint javallat képen terjesztem elő, mellyet e'nekutánna minden vizsgálódó által figyelemre vétetni óhajtanék.

A' Császári Kincstár' első szobájában, az Elefánt-csont eszközökkel rakott almáriomban függő Kürt, nagyságra, formára, és materiára nézve hasonlít a' Jász Berényihez. Vastagabb részét vége felé némmelly figurák ékesítik két gyűrűzettel együtt; derekát mind végiglen síma felület borítja, mellynek bal részén, sípjától vé-

ve hosszában, hat sor régi lapidáris betűkkel bevésve készült deák felírás olvastatik, illetén béfejezéssel. „Haec acta sunt Anno M. CXCVIII.“ A' mennyire érthetém a' Felvigyázótól, Henegauból került Bécsbe, — és hajdankori tulajdonosának Habsburgi Rudolf, ki az Austriai Házból Német Császárnak legelső választatott, tartatik, (+ 1291.) ámbátor a' felírás egy Századdal régibbnek mutatná. Szemlélni rajta, hogy valamikor drágaságokkal vala felékesítve. A' Bécsi másik Kürt, melly az Ambraszi Gyűjtemény' V-dik Szálájában XVIII-dik Almáriomban 46-dik Szám alatt találtatik, szinte megegyez színére, formájára a' két előbbeniekkal, jól lehet kissébbnek, és vékony végénél hihetőkép' törés által okoztatott csonkultsága miatt rövidebbnek látszatna. Leginkább tárt részét borító képek ugyancsak kiálló metszéssel munkáltattak. Materiája Elefánt-csontnak mondatik lenni. —

Tudom, ezen rövid leírással nemhogy kielégíteném, sőt nagyobbra ingerlem tudni-vágyásodat; és talán vétkesnek is vallasz, hogy környülményes tudósítást, különösen az előbbin találtató felírást, és mind a' kettő' kép-ábrázolásinak csak említését is nem nyújtom. Magam tennék, hidd el, ennen magamnak szemrehányást, ha e' végre szolgáló legkissebb alkalmatosságot tunyaságom miatt elmúlasztottam volna,

minélfogva e' hecses régiségeket kellő vizsgálatra vévén, soraimban nagy gonddal lefesteném. De, jól tudod itt mulatásomnak előbbkelő célját; jól tudod azt is, hogy nyomozásokra, mellyeket rövid megtekéntéssel végre nem vihetni, sok olyan előkészületek, engedelem nyérések kívánatnak, millyeket most eszközteni hatalmamban nincsen. Nem is említem azt, hogy e'féle szándékot mindenkor környékeznek bal-tekéntetek, 's küzdeni való akadályok. Magamat azon szoros rendszábháshoz tartva, hogy a' Gyűjtemények' semminémű darabjait kézzel illetni nem szabad: csak üveges zárain által szemlélhetém a' két Kürtöt, mi végett most inkább semmit, mintsem hibásan szólani akarok metszett ékességeiről. Reménylem, találkozik olly buzgó Hazafi, ki Nemzetünk' kebelében lévő Jász-Kürt' bővebb ösmérésének okáért adandó alkalmával e' két Kürtöt szemügyre venni, és le is rajzolni fogja.

Nem kisebb fontosságu régiségünk' dolgában azon Kürt, melly azelőtt Rómában, a' Jesuiti Collegium' Muzeumában tartatott; (Lásd *Musaeum Kircherianum. Romae. 1709. fol. Class. Octava. Tab. 299. Nro. 62.*) 's mellyet a' Tudós Kircher Athanáz pag. 281. következőkép' ír-le: „Ezen Szarv Elefánt-csontból készült, és több helyen karikákra van

felosztva, mellyen a' felületinél jóval kisebb álló, és kerekbe vegyülő némelly metszett képek ékeskednek. Kerekded és meg hajtott; hosszában másfél arasznyit mér. Szájánál, vagy is nagyobb kerületinél általmérője négy újnyi; vékony vége, melly fúvás végett a' szájhoz illesztetik, alig van egy hüvelyk általmérőjében. Mi végre készült legyen, és mit jelentsenek a' rajta lévő ábrázolások? nagy-gonddal fürkésztetik. Némellyek a' Hadisereget bátorságra riasztó és ütközetekre jelt adó Tábori Kürtnek lenni vélik, mások a' Vadász-ebek' ösve hívására szolgáló Kürtnek; — vagynak olyanok, kik ezen eszközt a' Pogány Papok által használnak gondolják, midőn tudniillik áldozat tételre a' Népet öszve hívák; sokaktól ellenben ívó edénynek tartatik.“

Az említettem Könyvben látható rézre metszett ábrázolás után ime' leírását adhatom czifraságainak: Felső, vagyis vastagabb végét körös körül folyó kettős sinór között leveles fa-ág övedzi, mellyet egy széles végű nyolcz-szegletes kereszt szakaszt meg. Ennek alatta következnek a' kinálló képek, illy rendel: egy Spanyol Pais, közepette övedzetes vonás által két egyenlő mezőre hasítva, mellynek felsője három, alsója két, több apró vonásokkal rakott kis paisokat mutat ismég Spanyol formára. A' petegetett apró vonásokak tulaj-

donképen azon 30 arany pénzeket jelentik, mennyiért Megváltónk eladatott. — Ezen Czimert I. Alfonz legelső Portugál Király, őt Mór Királyokon 1139-dik eszt. vett győzedelme' emlékezetének okáért választá magának. — Belső Paisain látszó harmincz pénz jeleket a' későbbi Királyok könnyebb-ség kedvéért Római tízesként így jelenték ki: 99, melly okból sokan azt Krisztus Urunk öt seb-jeleinek lenni magyarázták. — A' Paistól jobbra menvén, térdig érő és övvel szorított dolmányos 's hegyes kalapos két férfi látszik, kik vállaikon egy rudat visznek, mellyről középtájon lábainál fogva egy vadkan függ; felettök az említett sínórozat alól két vadász-kutyának feje látszik-kik két első lábaikkal együtt; alattok egy vadkan vagy talán eb szemléltetik szabadon állani. Ezek után keresztbe ábrázoltatik egy Vadász férfiú amazokéhoz hasonló öltözetben, jobb kezével formájára nézve a' szóban forgó Kürttel megegyező Vadász-Kürtöt tartván szájához; baljában egy lebocsátott hosszú lándzsát közepénél markolva. Előtte két vadász-eb futó helyheztesben. Mind ezeknek alattok vagyon egy széles, és több soru sínórozatból kocskásra szőtt karika-metszés; azután következn a' kürt' hossza szerént természeti helyheztesekben látható, képekkel rakott felület' második osztálya, és pedig illy rendel: a' Paisnak erányában egy hat gom-

bu nyílt koronával ékesített Oroszlán, alatta egy Szarvas, mellynek hátába és első czombjába két vadász-eb ragaszkodik; ez alatt végre egy fa-ág. Ezekután újlag egy elválasztó karika, mellynek hézagában, vagy is a' képek' harmadik osztályán egyik felől két vadász-ebtől üzés közben maratott Vadkan, más felől egy Szarvas, gerenczébe ragaszkodó ebtől üldöztetve. Végre egész' le a' sípjáig több keresztben és körül folyó gyűrűzet. Akasztékra szölgáló füle négy látszik. — Gondolatait a' leírtam Kürt eránt Kircher így terjeszti elő: „Melly időkorban készült, ki nem nyomozhatám. A' szaru maga nagy régiséget mutat. — Hogy Heresztyén munka legyen, mutatják a' metszések, — mellyektől a' Mahomedánusok és Zsidók mindenkor idegenek valának. A' kereszt Portugália régi Czimérét adja elő, valamint leírja Resendius Lib. IV. *Antiquitatum Lusitaniae*.“ — Alább: „úgy vélem, a' Pogányok ellen viselt hadakban használták ezen szarvat a' Lusitanusok, ámbátor vadászatra is alkalmaztatott.“

Mindenki láthatja ezen leírásból, hogy a' Római Kürtön, valamint a' Jász Berényin is vadászat fordul elő; és hogy a' Bécsi egyik Kürtön szemlélt időkort a' Rómainak készülési ideje (1139. — 1199. eszt.) sokkal felül nem haladja.

Ha ezen Kürtöknek, és Gróf Viczay' Hederváron lévő Gyűjteményiben őriztetett Kürtnek, mellyet látni ngyan szerecsém nem vala, hanem hiteles tudósítások szerint a' Jászságihoz hasonlónak tartok, — metszett képei öszvehasonlítatván gondos szemekkel vizsgálat alá vétetnek, bizonyosabb ítéletet hozándhat a' Tudós Világ kürtünkről. — Aegyiptusi, Görög, vagy más Nemzet' munkája légyen ez utóbbi? vitatásába ereszkedni nem mernék: de minek-utánna képeit a' Hetruski festésekben és faragásokban majd egytől egyig feltalálom, (Vid. *Museum Etruscum exhibens insignia veterum Etruscorum Monumenta aereis Tabulis CC. nunc primum edita et illustrata observationibus Antonii Fr. Gori, Florentiae 1757. fol. Vol. II. Conf. Picturae Etruscorum in Vasculis nunc primum in usum collectae, explicationibus et dissertationibus illustratae a Joan. Bapt. Passerio, fol. Vol. III. continens Tab. C. Romae. 1715.* — ismét: Heyne Kristófnak az Etruskok' maradványira tett világosításait; in *Novis Commentariis Societatis Regiae Scientiarum Göttingensis. Tom. IV. ad an. 1773. 4. Hist. et Philol. Comm. pag. 65. seq. — Tom. V. pag. 37. — Tom. VI. pag. 35. seq.*) Hetruskusok' maradványának, — kik a' Historia' bizonyításánál fogva a' Pelasgusoktól származtak, nem ok nélkül gyanítom. Tekéntse bár meg akár

ki Goriusnál a' Hetruskok' Vallását, Szokásait, Menyekzői, Vendégségi 's a' t. szer-tartásukat ábrázoló festéseket, és tegye hasonlításba a' Jász-Kürtön lévő képek' metszéseit más Hetruskus ízlésű munkákkal is, könnyen meg fog győződni mondásomról. Feleslegesnek, és czélon kívül valónak tartom mostan e' képekről egyenként értekezésbe bocsátkozni, azt azonban kimondani el nem múlathatom, hogy: ha gyanításom idő jártával bébizonyítatván, némű némű sikerre kaphat, Tek. Tudós Horvát István Úr által feltalált Historiai Alkotmányoknak némelly tételeivel, melly szerint a' Pelagusok Jászok, vagy is Magyar nyelvünkön beszélő roppant Scythia Nemzetnek egy ágazati valának, (*Rajzolatok a' Magyar Nemzet legrégiebb Történetéből. Pest. 1825. 8.*) nagy megegyezésbe fog jönni. — Vélekedésem szerint a' Kástélyon látszó három rendbéli keresztet, nem mint keresztyén jelt, hanem mint ékességet kell tekénteni. — Különösen neveli előttem Jász régiségünk' becsét az, hogy mesterségesen készült metszéseit, azoknak sokaságát 's különbféleségét tekéntvén, kellemesebb és díszesebb külsővel bír az e'dig ősmértem Kürtökénél. — Ha a' szabad Jász Nemzet' Történetével s' viszontagságaival semmi egybekötetésben nem volna is ezen Kürt, a' min sok alapos okoknál fogva kétkedni nem lehet, még is, mint a' mes-

szi Századok' szép művészségének ritka maradványa, és bizonyára fejedelmi eszköze, méltó becsben tartathatik minden időben.—

Eccard János György által (*De origine Germanorum, eorumque vetustissimis Colonis, migrationibus ac Rebus gestis Libri duo. Goetingae. 1750. 4. Tab. IV.*) kiadatott Dániai Kürtöt, melly Tundera mellett 1639-dik évben találtatott, jól lehet ezen is szemléltetne Szarvas, Centaurus, kürtöt tartó Férfiú, Vadászat, 's a t. — valamint 1734-dikben ugyan csak ott találtatott másik Kürtöt, nem lehet az előszámláltakkal egy karba helheztenni, mint hogy csupa vert aranyból készültek. Böven leírják amazt *Eccard. l. c. pag. 75. — 78. — Olaus Wormius, Monumenta Danica. Lib. V. pag. 351. seq. — Envaldus Randulfus, in dissert. de Tuba Danica; — és Tragillus Arnkielus, Cambriae Ethnicae Tom. II. — Eme'ről említéstészen Schlözer, Allgemeine Nordische Gesch. Halle. 1771. 4. pag. 615. — Érintés nélkül nem hagyhatom azon ökör-szarv kürtöt, mellyet a' Mölki Benedictinusok' ajándékából most a' Pesti Nemzeti Muzeumban szemlélhetni. E'nek vastagabb végéhez négy újni szélességű ezüst karika vagyon foglalva, mellyen kívülről Leel képe és több tábori figurák metszve szemlélhetők, bal felén ezen írással: „Leel der XI. Hertzog.“ jobb felén: „In Hungarn A.*

DCCCCLV.“ Azt, hogy ez volt volna Leel Vezér' Kürtje, jöllehet Mátyás Király' idejéből való képén, a' minek régi mássa Bécsben a' Császári Könyvtárban találtatik. úgy szinte minden régibb képein (V. *Com. Franc. de Nádasd, Mausoleum Regni Apostolici Regum et Ducum. Norinbergae. 1664. sol. pag. 67.*) nem a' Jász Berényihez, hanem inkább a' Mölkihez hasonló tekervényes Kürtöt szemlélek, — senki vélem el nem hitetheti.

E'nyivel míg többet, 's megállapodottabban szólhatok, elégedj meg. Ha időm, 's környülményim engedendik, bővebb nyomozással fogok kedveskedni a' Jász-Kürtről. Örvidenék, ha figyelem gerjesztésem valakinek a' mélyebb vizsgálatra a'dig is útát nyitna, néked pedig Levelemmel unalmadra nem voltam.